A2. GRAMMATICA (uitbreiding) : Extra uitleg over tijd en wijs in het Frans

1. Onderscheid tussen *wijs (mode)* en *tijd (temps)*

De vorm van een Frans werkwoord wordt bepaald door de *wijs* en de *grammaticale tijd*. Het begrip *wijs (mode)* is erg moeilijk, misschien wel onmogelijk, te definiëren: men dacht vroeger dat de wijs de spreekhouding van de spreker uitdrukte tegenover hetgeen werd gezegd (een dergelijke houding wordt ook modaliteit genoemd) : zo zou de *indicatif* een uitspraak in de realiteit plaatsen terwijl een *subjonctif* een uitspraak in een virtuele, onzekere wereld plaatst. Spijtig genoeg zijn alle pogingen om een exacte definitie te geven van het begrip *wijs (mode)* zo goed als onbegrijpelijk en foutief en daarom... weinig onbruikbaar voor ons. Vandaar dat we de wijs beschouwen als een geheel van verschillende *verschijningsvormen* van het werkwoord. In het Frans onderscheiden we de **vijf volgende wijzen:**

(1) indicatif (aantonende wijs): *je parle, nous parlerons, il est tombé, elle avait mangé,…*

(2) subjonctif (aanvoegende wijs): *je parle, nous parlions, elle finisse, elle soit tombée,…*

(3) **impératif (gebiedende wijs):** *parle, parlons; finissez; aide-moi, …*

(4) **participe (deelwoord):** *parlant, parlé; dit; tombée; terminées;…*

(5) **infinitif (infinitief):** *parler, finir; être tombé; avoir terminé; joindre; ...*

Elk van de bovenstaande wijzen (of verschijningsvormen) van het werkwoord moet noodzakelijkerwijs een tijd aannemen om de uitgedrukte gebeurtenis of toestand juist te situeren in de tijd t.o.v. de spreker of t.o.v. een andere handeling. We onderscheiden drie mogelijke 'tijdsframes' :

(1) Het *huidige tijdsframe van de spreker* noemen we het **heden** (*le présent*).

- Je *mange une tartine; je veux parler au directeur; elle frappe son chien; elle craint que son père soit devant la porte....*

(2) Een tijdsframe *dat voorafgaat aan het huidige tijdsframe van de spreker* noemen we het **verleden** (*le passé*).

- Je *suis tombé; elle se levait tous les jours; il avait dit...*

(3) Een tijdsframe dat plaatsvindt na het huidige tijdsframe van de spreker, noemen we de **toekomst** (le *futur*).

- J'*espère que tu réussiras; elle viendra sûrement;…*

Merk op dat heden, verleden en toekomst hierboven eigenlijk samenvallen met de begrippen *gelijktijdigheid, voortijdigheid, natijdigheid aan het spreekmoment.*

2. Elke wijs heeft een of meerdere (grammaticale) tijden

De vijf wijzen die we hierboven hebben opgesomd kunnen gecombineerd worden met de drie tijdsframes *heden, verleden, toekomst* en *deze combinaties geven de grammaticale tijden*. Spijtig genoeg heeft niet elke wijs hetzelfde aantal mogelijkheden. Sommige wijzen kunnen slechts een tijdsframe weergeven terwijl andere meerdere versies van een zelfde tijdsframe kunnen weergeven.

Hieronder een overzicht van de mogelijkheden:

(1) indicatif :

-Présent: *présent, (futur proche, passé récent) , conditionnel présent*

-**Passé:** *passé composé, imparfait, passé simple, plus-que-parfait conditionnel passé*

-**Futur:** *futur simple, futur antérieur, conditionnel présent*

(2) subjonctif :

-Présent: *présent (p.ex elle finisse; je veuille)*

-**Passé:** *passé (p.ex. j'aie dit; je sois tombé;…)*

-**Futur: -**

(**3) impératif**

-Présent: *présent (p.ex. Viens!…)*

-**Passé:** -

-**Futur: -**

(4) **participe (***situeert niet echt een gebeurtenis in de tijd; hecht zich steeds aan ander werkwoord ; hiertoe rekenen we ook de gérondif)*

-Présent: *présent (p.ex. parlant; disant; accusant,…)*

-**Passé:** *passé (p.ex. parlé; tombé; pris)*

-**Futur: -**

(5) infinitif *(situeert niet echt in de tijd; hecht zich steeds aan ander werkwoord)*

-Présent: *présent (p.ex. finir; parler; dire…)*

-**Passé:** *passé (p.ex. avoir fini; avoir parlé; être tombé…)*

-**Futur: -**

Uit de bovenstaande combinaties blijkt dat de *indicatif* de wijs is die de meeste tijden voortbrengt, onmiddellijk gevolgd door de *subjonctif*. De overige wijzen kennen slechts een *présent* en *passé!* Studeer deze lijst goed, vooral de *indicatif, de subjonctif en de impératif* zijn voor ons van belang!

3. Overzicht van het gebruik van de tijden

3.1 De *indicatif présent*

De *indicatif présent* situeert een gebeurtenis doorgaans in het huidige tijdsframe van de spreker, dat betekent dat de uitgedrukte handeling meestal min of meer samenvalt met het spreekmoment: *elle mange une pomme* betekent dan ook dat zij een appel eet terwijl de uitspraak gebeurt... Dit is waarschijnlijk geen nieuws, maar waarmee je misschien weinig rekening houdt is het feit dat hetgeen gezegd wordt **niet perfect** moet samenvallen met de spreekhandeling. Zo kan je met de i*ndicatif présent* ook een toekomstige of verleden gebeurtenis uitdrukken. Als dit gebeurt dien je wel je zin te voorzien van de nodige bijwoorden en uitdrukkingen die je medespreker erop attent maken dat je over het verleden of de toekomst spreekt:

(1) Luc arrive demain.

(2) La semaine dernière, à neuf heures du matin, elle se lève.

Samengevat: indien er geen uitdrukkingen in de zin staan die uitdrukkelijk verwijzen naar de toekomst of het verleden, valt de handeling van een *indicatif présent* altijd samen met het (huidige) spreekmoment, het *nu*!

Qua **vorming** is de indicatif présent de moeilijkste tijd en om deze te beheersen zal je dus veel moeten studeren. Het grote voordeel dat je uit een grondige studie van deze tijd haalt, is dat je zowat alle andere Franse tijden met gemak zal kunnen vormen.

3.2 De tijden van het verleden: *indicatif passé composé, indicatif imparfait, indicatif plus-que-parfait*.

Net zoals in het Nederlands, kunnen we ook spreken over gebeurtenissen die plaatsvinden in het verleden en in modern Frans gebruikt men daarvoor (althans in de indicatif) drie tijden: *passé composé, imparfait, plus-que-parfait*. Elke tijd heeft zijn eigen specialisatie en het moeilijkste zal zijn om deze drie tijden correct door elkaar te gebruiken.

De *passé composé*, een samengestelde tijd (*suis + tombé; avons + bavardé ...*) , is de meest complexe van het trio omdat hij verschillende gebruiken kent die ons, Nederlandstaligen, een beetje vreemd lijken: hij kan gebeurtenissen uitdrukken als

(3) *een voltooide gebeurtenis* <u>*in het heden*</u> of

(4) *als een voltooide gebeurtenis* <u>*in het verleden*</u>.

Bij (3) verschijnt de *passé composé* vaak met de *indicatif présent* en drukt hij uit dat een handeling of situatie in het heden voltooid is, dat wil zeggen dat hij het resultaat van een voltooide handeling uitdrukt.

Enkele voorbeelden (hiervan) mét vertaling:

- *Nous avons emporté de quoi faire une pizza.*
  (-> we hebben vanalles bij om een pizza te maken)

- *Regarde Luc, il a encore bu*
  (-> Kijk naar Luc, hij is weer dronken)

- *Elle est partie.*
  (-> Ze is weg)

Zodra er echter een duidelijk ankerpunt met het verleden is, zoals bv in *elle est partie hier*, (= ze is gisteren vertrokken), dan drukt de passé composé een in het verleden voltooide gebeurtenis uit, en dat brengt ons bij punt (4), d*e passé composé als tijd van het verleden*. Als je de *passé composé* als verleden tijd gebruikt, dan stel je de handeling steeds voor als voltooid en afgewerkt in het verleden. Hiervoor worden vaak, maar niet altijd, bijwoorden en bijwoordelijke bepalingen gebruikt die verwijzen naar een verleden tijdstip:

- *Hier, elle est tombée;*

- *Il y a deux jours, je me suis fait arrêter pour trafic d'armes.*

We herhalen nog eens dat de passé composé (4) steeds een handeling/gebeurtenis voorstelt als afgewerkt geheel in het verleden.

De hierboven vernoemde eigenschap plaatst de *passé composé* recht tegenover de *indicatif imparfait* die de handeling voorstelt als niet voltooid in het verleden of als een gebeurtenis die aan de gang is in het verleden!. Er is een heel groot verschil tussen *Luc est mort* en *Luc mourait:* in de eerste zin is Luc effectief gestorven en dood (zelfs al komt hij als zombie terug!) terwijl dat in de tweede zin helemaal niet het geval hoeft te zijn: in het Nederlands zouden we zoiets vertalen als *Luc lag op sterven/ was aan het sterven*.
Hierdoor wordt de imparfait vaak gebruikt om het volgende uit te drukken: - *gewoonten, acties/gebeurtenissen die van ondergeschikt belang zijn aan de hoofdhandeling (hoofdhandeling = passé composé!), beschrijvingen,....:*

- *Elle fumait une cigarette quand la police a défoncé sa porte.*

- *Il buvait tous les jours 10 bières.*

- *Le soleil brillait violemment et on avait tous soif.…*

Een samenvatting van de voornaamste gebruiken van de *imparfait* en de *passé composé*:

Indicatif imparfait	**Indicatif passé composé**
- een beschrijving (une description) > *Je dormais tranquillement quand quelqu'un a frappé à la porte.* - een gewoonte / herhaling in het verleden (une habitude): > *Quand je sortais en hiver, je mettais toujours mes gants.* - een actie die aan de gang is in het verleden > *Elle parlait de ses rêves et sa mère pelait les oignons.*	- een precieze én afgewerkte actie: > *Je me suis levé et j'ai pris le petit-déjeuner* > *A 9h, j'ai appelé la police pour signaler…* - Opeenvolging acties die het 'verhaal' doen voortgaan: > *J'ai sorti mon revolver et j'ai ordonné à l'employé qu'il me rende l'argent de la caisse. Nerveux, je me suis laissé aller et j'ai appuyé sur la gâchette.*

De laatste verleden tijd is de ***indicatif plus-que-parfait***. Deze tijd wordt vaak gebruikt *in combinatie met een andere verleden tijd* en drukt een handeling uit die daaraan voorafgegaan is én afgwerkt is:

- *Quand il m'a présenté à sa fiancée, j'étais sûr que je **l'avais** déjà **vue** quelque part. Mais où **l'avais**-je **rencontrée**?*

- *Quand la police est arrivée, les criminels **étaient déjà partis.***

3.3 De tijden van de toekomst: *indicatif futur simple* en *indicatif futur antérieur*

Als je spreekt over de toekomst, dan drukt je eigenlijk *beloften* of *bevelen* uit of maak je *voorspellingen*. Om deze taalhandelingen uit te drukken gebruiken we bijna altijd de ***futur simple***:

- *J'arriverai à temps (*belofte*);*

- *Tu copieras 100 fois 'je ne tricherai plus aux examens' (*bevel + belofte*);*

- *Luc réussira certainement son permis de conduire (*voorspelling*).*

De futur simple ondervindt wel veel concurrentie van de futur proche die in elk van de bovenstaande voorbeelden ook kan gebruikt worden:

- *Je vais arriver à temps.*

- *Tu vas copier 'je ne vais plus tricher…'*

- *Luc va certainement réussir....*

De ***indicatif futur antérieur*** wordt gebruikt om een voltooide gebeurtenis uit te drukken die voorafgaat aan een gebeurtenis in de toekomst:

- *Quand tu l'auras vue, tu appelleras la police...*

3.4 Tijd of wijs? *le conditionnel présent et le conditionnel passé*

Net zoals voor de tijden die we hierboven behandelden, beperken we ons tot het gebruik van de conditionnel als **tijd** en staan we niet stil bij het **modaal gebruik (***je voudrais un coca; j'aurais dû m'y attendre; tu aurais pu me prévenir...)* De *conditionnel (présent)* drukt een toekomstige gebeurtenis uit ten opzichte van een verleden richtpunt. Dat klinkt ingewikkeld.... Vergelijk de volgende twee zinnen:

(1) *Luc pense / espère que Marie* ***viendra*** *(ind.fut.simple)*

(2) *Luc pensait / espérait que Marie* ***viendrait*** *(conditionnel présent)*

In zin (1) praten we over een toekomstige gebeurtenis (*Marie viendra*) en is het richtpunt in de zin (*Luc pense...*) in het **heden** gesitueerd. Daarom kunnen we een futur simple gebruiken. Wat gebeurt er nu als we een verleden richtpunt (*Luc pensait...*) gebruiken? Dan zijn we verplicht om een *conditionnel présent* te gebruiken (*Marie viendrait*) en onze *futur simple* te laten vallen omdat we die alleen maar mogen gebruiken tov een richtpunt in het heden. In het Nederlands doen we net hetzelfde, vertaal zinnen (1) en (2) maar eens naar het Nederlands !

3.5 Le subjonctif

De *subjonctif* is een wijs en kent in modern Frans nog maar slechts twee actieve tijden: de *subjonctif présent* en et de *subjonctif passé*. We zullen het gebruik van deze tijden behandelen in punt 3.5.2. Eerst een extra woordje uitleg over het gebruik van de wijs.

3.5.1 Gebruik

De subjonctif wordt voornamelijk gebruikt in *bijzinnen* of *ondergeschikte zinnen (des subordonnées)* Als een bijzin wordt ingeleid door het voegwoord *que* (dat) dan hebben we meestal te maken met een lijdendvoorwerpszin of onderwerpszin (*une complétive: (A)*) of een betrekkelijke bijzin (une *subordonnée relative: (B)*).:

(A) Je *pense que sa mère est malade*
Il veut que je ramasse les déchets;
J'espère qu'elle réussira...
*Il est étonnant que Luc ne se lave plus (*onderwerpszin*!)*

(B) C'*est le meilleur livre que j'aie jamais lu;*
Où est la clé que tu as trouvée ? ...

Een ander type van (eindige) bijzinnen wordt ingeleid door door *bepaalde voegwoorden* of *bijwoorden*:

(C) Je *le ferai* ***avant qu'****elle ne soupçonne la vérité* .
Il dort ***pendant qu'****elle fait la vaisselle*...

De subjonctif wordt gebruikt in elke van de drie bovenstaande gevallen, meer bepaald in de volgende gevallen:

- (Bij completiefzinnen, **geval A** hierboven):: We gebruiken de *subjonctif* indien een *lijdenvoorwerpszin* of *onderwerpszin* wordt ingeleid door werkwoorden of constructies die het volgende uitdrukken: *la possibilité, la nécessité, le doute, l'incertitude, les sentiments, la volonté,...* Enkele voorbeelden:

- *Il faut que tu partes;*

- *Il est (im)possible qu'elle n'ait rien vu;*

- *J'ai peur qu'elle se soit trompée;*

- *Je voudrais qu'il s'en aille;*

- *Je regrette qu'il vienne ce soir; ...*

- (In betrekkelijke bijzinnen, **geval B** hierboven) : We gebruiken de *subjonctif* in een betrekkelijke bijzin indien de bijzin een superlatief of een naamwoordgroep met « *le seul, le premier, le dernier, l'unique, le meilleur, le plus + adjectif, ...* » aanvult :

- *le meilleur / le plus beau film que j'aie jamais vu...*

- *la seule solution que je puisse envisager…*

Verder gebruiken we de subjonctif ook in betrekkelijke bijzinnen die volgen op een onbepaald antecedent of die een idee van hypothese, wil of doel uitdrukken:

- Il n'offre rien qui puisse nous intéresser.

- Elle cherche quelqu'un qui veuille lui apprendre à parler l'italien.

- (Na bepaalde voegwoorden, **geval C** hierboven):: Sommige voegwoorden verplichten het gebruik van de *subjonctif*:

- *avant que (voordat...);*
- *jusqu'à ce que (todat);*
- *en attendant que(in afwachting dat);*
- *à supposer que (verondersteld dat...);*
- *bien que (hoewel) ;*
- *quoique (hoewel);*
- *quoi que (wat...ook:: Quoi que tu fasses = Wat je ook doet);*
- *qui que (Wie ook);*
- *pour que (opdat, zodat);*
- *afin que (opdat, zodat) ;*

- *sans que (zonder dat:: Elle s'est échappée sans que ses parents ne le sachent);*
- *à condition que (op voorwaarde dat)* ;
- après que (hier mag je kiezen: *indicatif of subjonctif*!)
- [lijst zelf verder aan te vullen]

3.5.2 Het gebruik van de tijden: *subjonctif présent* en *subjonctif passé*

Zoals je misschien nog weet beschikt de subjonctif in modern Frans slechts over twee tijden: de *subjonctif présent* en *de subjonctif passé* hetgeen heel grote gevolgen heeft voor hun gebruik! De *subjonctif passé* wordt gevormd door :
(1) de i*ndicatif passé composé* te nemen van een werkwoord en
(2) vervolgens het <u>hulpwerkwoord</u> in de subjonctif te plaatsen:

-> elle SOIT tombée; nous AYONS mangé; ils AIENT fini;.

De belangrijkste vraag, waarover veel grammatica's zwijgen, hebben we echter nog niet beantwoord: wanneer gebruik ik een subjonctif présent en een subjonctif passé? Drukt de *présent* het heden uit en de *passé* het verleden? Spijtig genoeg niet... **de namen van beide tijden dekken de lading al lang niet meer in modern Frans, dat wil zeggen dat de *subjonctif présent* NIET automatisch staat voor een handeling in het heden maar evengoed kan verwijzen naar een handeling in het verleden of de toekomst! En de *subjonctif passé* verwijst al evenmin "standaard" naar een handeling uit het verleden.** De fundamentele betekenis van beide tijden moeten we zoeken in hun verhouding tot het tijdskader van de hoofzin: als de gebeurtenis in de bijzin (in de subjonctif) **<u>gelijktijdig of natijdig</u> is aan de hoofdzin, gebruiken we een *subjonctif présent* (zie geval D hieronder). Is de actie (in de subjonctif)) <u>voortijdig</u> aan die van de hoofdzin, dan gebruiken we een *subjonctif passé (*zie geval E hieronder).**

(D) *-elle <u>voulait</u> que je <u>sois</u> heureuse*
*-> ze WILDE dat ik gelukkig **WAS** / zou worden*

- *elle <u>veut</u> que je <u>sois</u> heureuse*
  -> Ze wil dat ik gelukkig ben / word / zal worden

- *elle <u>craignait</u> que son fils ne <u>tombe</u> malade*
  -> ze vreesde dat haar zoon ziek ZOU worden

- *Bien qu'elle <u>soit</u> malade, elle <u>n'a</u> pas <u>manqué</u> de nous aider*
  -> Hoewel ze ziek WAS, heeft ze ons toch nog geholpen

- *Elle <u>voudra</u> que je l'<u>aide</u> ....*
  - > Ze zal willen dat ik haar help...

Let goed op de verschillen tussen het Nederlands en het Frans: in het Nederlands hebben we alle tijden ter beschikking, terwijl dit in het Frans, door het gebruik van slechts de subjonctif présent en passé, niet mogelijk is :

(E) - *Il craint qu'elle <u>ait eu</u> un accident*
-> hij vreest dat ze een ongeval <u>heeft</u> gehad

- *Il craignait qu'elle <u>ait eu</u> un accident*
  -> hij vreesde dat ze een ongeval <u>had</u> gehad.

Samengevat: de *subjonctif* in modern Frans gebruikt slechts twee tijden: *de présent* en de *passé*. De eerste drukt *gelijktijdigheid of natijdigheid* uit ten opzichte van de hoofdzin terwijl de *subjonctif passé* steeds *voortijdigheid* ten opzichte van de hoofdzin uitdrukt!

3.6 *L' infinitif* (de infinitief)

De *infinitif* kent ook twee tijden: een *présent* en een *passé*. Het gebruik van de *infinitif présent* zal wellicht niet te veel problemen stellen. Merk op dat de *infinitif présent* gelijktijdigheid of natijdigheid uitdrukt met het werkwoord waaraan hij gekoppeld is:

(1) *il pensait avoir raison = il pensait qu'il avait raison*
il espère gagner le match = il espère qu'il gagnera le match

De *infinitif passé* daarentegen drukt steeds voortijdigheid uit ten opzichte van het werkwoord waarbij hij staat:

(2) *il affirme avoir vu un fantôme = il affirme qu'il a vu un fantôme*
il a regretté de n' avoir rien fait = il a regretté qu'il n' ait rien fait.

3.7 L'impératif (de gebiedende wijs)

De gebiedende wijs kent slechts een heden en wordt gebruikt om een bevel te richten aan 1 of meerdere personen: *mange tes tartines; finissez votre travail; trinquons à sa santé; sortez d'ici;...*

3.8 *les participes passé* et *présent* (voltooide en onvoltooide deelwoorden)

Participe passé: joué / fini / tombé / entendu / craint / été / dit /...
Participe présent: jouant / finissant / ayant / étant / sachant / craignant / tombant /...

De *participe présent* wordt vaak gecombineerd met het voorzetsel ***en*** om een *gérondif* te vormen. Deze constructie drukt dan de gelijktijdigheid uit met de handeling in de hoofdzin. Let wel op dat bij het gebruik van de *gérondif* het onderwerp van de hoofdzin verondersteld is hetzelfde te zijn als dat van de bijzin met *gérondif*!

(3) *Elle est tombée **en glissant** sur une banane*
(Wie gleed er uit over een banaan? Het onderwerp van « *elle est tombée* »)
***En trichant** aux examens, il a déçu ses camarades*
(Wie speelde er vals tijjdens de examens? Het onderwerp van « il a triché »)